

Başvuru Tarihi: 13.11.2020
Kabul Tarihi: 07.01.2021

Derleme Makale / Review Article

Yoksullukla Mücadele Politikalarında Bir Çözüm Olarak Sosyal Yardımlar: Sosyal Hizmet Odaklı Bir Değerlendirme

Çağla SALDUZ¹ Sinem ARSLANKOÇ²

Öz

Bu çalışma, yoksullukla mücadele politikalarından sosyal yardımların rolüne, sosyal yardımlarla ilgili görüşlere değinmeyi, sosyal hizmet odağında sosyal yardımların rolünü açıklamayı ve ilgili öneriler sunmayı amaç edinmiştir. Bu çalışmanın sosyal hizmet odağında sosyal yardımları ele alması ve temel gelir desteği doğrultusunda öneriler sunması bakımından diğer çalışmalardan ayrıldığı söylenebilir. Çalışmada belirli bir konuda yapılan araştırmaların değerlendirilmesi amaçlandığından derleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın yoksullukla ilişkili olarak refah devletlerinin tarihçesinden bahsedilmiş, yoksulluk, sosyal yardımlar ile sosyal hizmet disiplininin bu alandaki rolüne değinilmiştir. Ardından sosyal yardımlar ve bu yardımların yoksullukla ilişkisi tartışılmıştır. Çalışma sonucunda, sosyal yardımların insanların psiko-sosyal anlamda sorunlarını giderdiğini ve boşlukları doldurduğunu savunan görüşlerin yanında sosyal yardımların bireyleri tembelliğe ittiği, bireyleri bağımlı hale getirdiği ve istismara açık olduğunu savunan görüşleri bulunduğu ortaya koyulmuş ve ayrıca sosyal hizmet anlayışıyla ilişkili olarak temel gelir desteğinin nasıl değerlendirilebileceğine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet, Refah Devleti, Temel Gelir*

Social Assistance as a Solution for Anti-poverty Policies: An Assesment Focused On Social Work

Abstract

The aim of this study was to address the role of social benefits from anti-poverty policies, views on social benefits, to explain the role of social benefits in the focus of Social Work and to provide relevant recommendations. It can be said that this study differs from other studies in that it addresses social benefits in the focus of Social Work and offers recommendations in accordance with basic income support. The compilation method was used because the study was intended to evaluate research on a specific subject. In the introduction section of the study, the history of welfare states in relation to poverty was mentioned, poverty, social benefits and the role of the discipline of social work in this area were mentioned. Then social benefits and the relationship of these benefits to poverty were discussed. As a result of the study, it was found that social benefits eliminate people's problems in a psycho-social sense and fill in gaps, as well as views that social benefits push individuals into laziness, make individuals dependent and are open to abuse, as well as how basic income support can be evaluated in relation to the understanding of social work.

Keywords: *Poverty, Social Assistance, Social Work, Welfare State, Basic Income*

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, Türkiye, caglasalduz37@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9441-9253>

² Araştırma Görevlisi, İstinye Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, sinem.arslankoc@istinye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8003-9356>

Giriş

Toplumunu oluşturan tüm bireyleri etkileyen yoksulluk sorunu sosyal hizmet alanında sıklıkla ele alınan toplumsal sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece ülkemizde değil tüm dünyada en çok tartışılan ve çözüm üretilmeye çalışılan yoksulluk sorunu 19. yüzyılda sanayileşme ile birlikte gözle görülür bir hal almıştır. Yoksulluğun hızlı bir şekilde artması eski dönemin sosyal kurumları olan aile, hayırseverlik kurumları ve diğer yardım örgütlerinin yetersiz kalmasına, bunların yerine temel gereksinimleri karşılayacak yeni kurumların doğmasına yol açmıştır. Çünkü geleneksel sosyal yardım kurumları, kentlerde yığılan çalışanların iş kazaları ve sağlık bakımları gibi gereksinimlerine cevap verememiştir (Özdemir, 2007: 185). Bu ortam, vatandaşlarının refahı için birincil sorumluluk üstlenmesi gereken refah devletlerini ortaya çıkarmıştır. Refah devletinin gelişimiyle ilgili tarihsel dönemler; Antik Çağları ve yoksulluk yasalarının çıkartılmaya başlandığı Sanayi Devrimi öncesi yılları kapsayan birinci dönem (1880 öncesi), 19. yüzyılda ortaya çıkan ve bütün dünyayı dönüştüren “sanayileşme” dönemi olan ikinci dönem (1880–1914) ve iki dünya savaşı arasındaki dönem (1914–1945) şeklinde sıralanabilir. Keynesyen politikaların altın çağı olan İkinci Dünya Savaşı’ndan 1970’lerin ortalarına kadar olan dönem genel kanıya göre refah devletinin zirvesidir. Bu dönemde, Keynesyen iktisadî anlayışın da bilimsel desteği ile devletler hem vatandaşlarını memnun etmek hem de ekonomik anlamda gelişmek için sosyal harcamaları önemli ölçüde arttırıp sosyal hizmet uygulamalarını çeşitlendirmişlerdir. 1975 yılından itibaren küreselleşme ve artan harcamalar sebebiyle Keynesyen politikalar, neoliberal birey politikalarına dönüşmüştür (Aydın ve Çakmak, 2017: 13). Neoliberal uygulamalar ile birlikte işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşanması sonucunda sosyal yardımlar sosyal politikanın en önemli ayağından biri haline gelmiştir (Günel, 2019: 15).

Yoksulluk en temel anlamıyla, bireylerin asgari yaşam ihtiyaçlarını giderebilmeleri için gerekli olan kaynaklara sahip olamama durumu olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2009: 12). İlgili literatür incelendiğinde ise tek bir yoksulluk tanımının yapılamayacağı ve özellikle günümüzde farklı yoksulluk tanımlamalarının ortaya çıktığı görülmüştür. Elbette ki tanımlamalarda yer alan bu farklılıklar yoksulluğun çözümünün ve müdahale planlarının da değişiklik göstermesine neden olmuştur. Bahsedilen müdahale planlarından birini de sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan müdahalelerdeki değişiklikler sosyal yardımlarda da kendini göstermiş olup sosyal yardımlar artık yalnızca

yoksulluğun ortadan kaldırılması için değil aynı zamanda muhtaçlık durumunun giderilmesi içinde geliştirilmiştir (Seyyar, 2005; Çengelci, 1993). Sosyal yardımlar, bireylerin herhangi bir katkı sunmadığı ve tamamen devlet tarafından yoksullukla mücadele kapsamında geliştirilen mekanizmalar olarak ifade edilmektedir (Şener, 2010: 2).

Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardım uygulamaları pek çok disiplini ilgilendiren uygulamalar olmasına rağmen özellikle sosyal hizmet mesleği açısından önemli bir araç olarak kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle sosyal yardımlar sosyal hizmetin uygulanma biçimlerinden biridir ve böylelikle birey, aile, grup ve toplumların temel ihtiyaçları karşılanarak asgari yaşam koşullarına sahip olmaları sağlanır. Sosyal yardımların işlevselliği ile ilgili ise pek çok görüş bulunmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde sosyal yardım almanın bireyleri tembelleğe ittiğini ve bireylerde yardıma bağımlılık yarattığını savunan görüşlerin yanı sıra sosyal yardımların boşlukları tamamladığı ve psiko-sosyal fayda sağladığını savunan görüşlerinde olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında yoksulluk ile mücadele politikalarında sosyal hizmetlerin bir aracı olan sosyal yardımların rolüne odaklanılmış ve sosyal yardımlara ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle yoksulluk ve sosyal yardım kavramları ele alınmış, daha sonra sosyal yardımlarla ilgili olumlu ve olumsuz görüşler ile bu görüşlerin nedenlerine sunulmuştur. Son olarak ise sosyal yardımların neden gerekli olduğuna ve sosyal hizmet anlayışıyla ilişkili olarak temel gelir desteğinin nasıl değerlendirilebileceğine yer verilmiştir.

1. Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, kişilerin ekonomik ve finansal kapasitesinin yetersiz olmasının yanı sıra sosyal ve siyasal katılım olanaklarından yoksun olmasını da içeren çok boyutlu bir kavramdır (Adaman ve Keyder, 2005; Ersöz, 2007; Öğülmüş, 2011). Yoksulluk söylemsel olarak “ekonomik, sosyal, siyasal iktidar merkezlerinden uzaklaştırılmayı, çevreye atılmayı, marjinalleştirilmeyi” içinde barındırır (Altuğ, 2010: 79). Altuğ’a (2010: 79) göre yoksulluk “uzaklaştırılma”dır. “Aynı zamanda toplumun dilinden, anlamlandırma mekanizmalarından da uzaklaşmadır. Bu durumda yoksulun, toplumla ilişkisi de müphemdir. Ne içinde ne dışındadır. Toplumun merkezi ile toplum-dışı arasındaki ara-bölgede arafta konumlanır”.

Yoksulluk ile ilgili TÜİK verileri incelendiğinde ise eşdeğer hane halkı birey medyan gelirinin %50’sine göre belirlenen yoksulluk sınırının 2019 yılına göre 0,5 puan artarak %14,4 olduğu ve medyan gelirinin %60’ını dikkate alarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranının son yılda 0,1 puan artarak %21,3 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020).

Aşağıda yer alan tablo incelendiğinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir birey geliri %40'a göre yoksulluk oranı önceki yıla göre 0,4 puan artarak %8,3 olarak belirlenmiştir. Medyan geliri %70 dikkate alındığında ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre değişmeyerek %28,5 olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2020).

Tablo 1: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranı (%), 2010-2019

Anket Yılı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gelir Referans Yılı	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Medyan gelirin %40'ına göre	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3
Medyan gelirin %50'sine göre	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4
Medyan gelirin %60'ına göre	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3
Medyan gelirin %70'ine göre	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5

Kaynak: TÜİK, 2020

Yoksullukla ilgili literatüre bakıldığında, tek bir yoksulluk tanımının bulunmadığı ve ortak bir tanımlama yapılmasında birtakım belirsizliklerin olduğu görülmektedir. Ayrıca Drewnowski'nin yoksulluk tanımına bakıldığında bugün hala geçerliliğini koruyan yoksulluk sınıflandırmasının ilgili alanda oldukça sık karşımıza çıktığı görülmüştür. Drewnowski'e göre yoksulluk kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Bunlar: mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk ve öznel yoksulluk olarak sıralanmıştır. **Mutlak yoksulluk**, bireylerin asgari yaşam standartlarına sahip olması için ihtiyaç duydukları unsurların karşılanmaması olarak tanımlanmıştır. Bu eksiklik sonucunda bireyler belirlenen standartların altına düşmekte ve yoksul olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2009: 12). Dünya Bankasının araştırmasına göre açlık sınırı olarak belirlenen günlük kalori miktarı 2400 kalordir. Bir bireyin 2400 kaloriden az gıda maddesi tüketmesi durumunda açlık sınırının altında olduğu söylenebilmektedir. Temel ihtiyaç maddelerinin maliyeti ile belirlenen yoksulluk sınırı ile bireylerin gelirleri karşılaştırılmakta ve bu sınırın altında kalanlar yoksul kabul edilmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 5).

Görelî yoksulluk, bireyin kendi yaşam standartlarını, kendinden daha üst bir gelir grubu ile karşılaştırması olarak ifade edilmektedir. Bu bireyler asgari yaşam standardına sahip olmak için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ancak kişisel kaynakların yetersizliğinden dolayı toplumun genel refah seviyesinin altında kalmaktadır (Şenses, 2006: 91-92, Akt: İncedal, 2013: 21).

Son olarak **öznel yoksulluk** ise bireyin kendi düşüncesine göre yoksul olup olmadığı ifade eden bir kavramdır. Buna göre birey ihtiyaçlarının yeterince karşılanıp karşılanmadığını düşünerek yoksulluk anlayışına sahip olmaktadır (Kaya, 2009: 12).

Yoksulluk kavramıyla ilgili yapılan tanım ve çeşitliliğe ilaveten kişilerin durumları değerlendirilerek farklı yoksulluk tanımları da yapılabilir. Örneğin; “yeni yoksulluk” terimi yoksulluğun sosyal dışlanma ve damgalanmayla birlikte düşünülmesi gereken bir durum haline geldiğini ifade eder. Öte yandan “çalışan yoksullar” ifadesi, yoksulluğun klasik olarak işsizlik ile bağdaştıran yaklaşımlardan uzaklaşarak, sosyal güvenceye ve haklara sahip olmadan çalışılan işlerin yaygınlaşmasına dikkat çeker. “Çalışan yoksulluk” terimi, çalışarak elde edilen gelirin yoksulluğa düşmemeye yetmemesi ve buna bağlı bir sosyal dışlanmaya işaret etmesi açılarından önemlidir (Cohen, 1997, Akt: Hattatoğlu 2000: 11).

Yoksulluk tanımlarının yukarıda aktarıldığı gibi çeşitlilik arz etmesine paralel olarak, yoksulluğun çözümü ve müdahale planlarının geliştirilmesi de yoksulluğun kaynaklarına ve ihtiyaçlara göre değişiklikler göstermektedir. Örneğin; sosyal yardımlar yoksulluğun ortadan kaldırılması için değil, muhtaçlık durumunun giderilmesi için geliştirilmiş mücadele politikaları arasındadır (Seyyar, 2005; Çengelci, 1993). Sınıfsal hiyerarşinin en alt grubunda bulunan, yaşam standartları çok düşük olan ve açlık sınırının altında geliri bulunan yoksulların durumlarının iyileştirilmesi için orta ve uzun vadeli sosyal politikaların sonuçlanmasını bekleyecek vakitleri yoktur. Bu kişilerin ihtiyaç durumlarında, beslenme, barınma, sağlık ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarının acilen karşılanması önem arz etmektedir. Bu açıdan sosyal yardımlar temel gereksinimlerini karşılamakta zorluk çeken bireylere yönelik bir sosyal güvenlik yöntemi ve sosyal hizmet alanı olarak yoksul bireylere kısa vadede büyük destektir. Bu yardımlar, sosyo-ekonomik durumları muhtaçlık kriterlerini karşılayan bireylere, asgari bir iyilik durumuna ulaşmaları amacıyla ayni ve nakdi olarak yapılır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010: 28). Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sisteminde yer alan, primsiz programlardır. Bütçesi çoğunlukla vergiler aracılığıyla oluşturulan sosyal yardımların en önemli özelliği, muhtaçlık koşulunu karşılayan bireylere karşılıksız sağlanmasıdır (Tuncay, 1986).

Yoksul bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan sosyal yardım uygulamaları sosyal hizmetlerin önemli bir aracı haline gelmiştir. Diğer bir ifadeyle sosyal yardımlar sosyal hizmet mesleğinin uygulanma biçimidir ve asgari yaşam standartlarından

yoksun olan birey, aile, grup ve toplumların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için karşılıksız olarak aynı ve nakdi yardım şeklinde sunulmaktadır (Yıldırım vd. 2018: 312).

Türkiye de sosyal yardımlar sağlık, gıda, barınma, eğitim yardımları şeklinde ya da işsizlik yardımı, yaşlılık yardımı, engelli yardımı olarak T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler ya da T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı taraflarından sağlanabilir (Kılıç ve Çetinkaya, 2012: 95-99). Sosyal yardımların işlevine ve bireylere sağladıklarına yönelik çeşitli görüşler bulunmaktadır. Çalışmanın devamında, bu görüşler olumlu ve olumsuz şeklinde kategorize edilerek değerlendirilecektir.

2. Sosyal Yardım ve Yoksulluk

Sosyal yardım kavramı tıpkı yoksulluk kavramında olduğu gibi herkes tarafından kabul gören evrensel tek bir tanıma sahip değildir. Sosyal yardım kavramı, insanlık tarihinin ilk devirlerinden itibaren varlığını sürdürmektedir. Ayrıca yoksul bireylere yönelik yapılan yardımlar eski çağlardan beri var olmaktadır. Sosyal yardım kavramı toplumların dini inançlarına, sosyoekonomik yapılarına, yönetim şekillerine ve ülkelerin kendilerine ait olan yoksulluk profillerine göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kavram ile ilgi tek bir tanımın yapılamayacağı ve farklı türlerde tanımların olabileceği kaçınılmaz bir son olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel itibariyle bakıldığında sosyal yardım kavramı; toplum tarafından dışlanma ihtimaliyle karşı karşıya kalan ve geçim sıkıntısı içerisinde olan az gelirli ve yoksul birey veya grupların asgari yaşam koşullarına sahip olabilmeleri konusunda, kamunun sorumlu olduğuna dair ilkelerin kabul edilmesiyle birlikte doğmaktadır. Ayrıca sosyal yardımların vergiler yoluyla finanse edildiği ve ihtiyaç sahibi olan tüm bireyleri kapsadığı bilinmektedir. İlgili literatür incelendiğinde sosyal yardımların devlet ya da kamu kurumlarının yetki ve görev verdiği gönüllü kuruluşlar tarafından yapıldığı ve yararlanan herhangi bir bireyin mali bir katkısının söz konusu olmadığı da görülmektedir (Kaya, 2009: 25-26).

Tarihsel süreç içerisinde ihtiyaç sahibi olan bireylere yardım etmek; hem bireylerin sahip oldukları inanç sistemlerinden hem gelenek ve göreneklerinden hem de bireyin iyilik yapma isteğinden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan yardımların genellikle yardımda bulunan bireyin kendi isteğine bağlı olması sebebiyle yardımların kesintiye uğramaması ve düzenli bir şekilde devam etmesi için birtakım mekanizmaların

geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu mekanizmalar, resmi ya da gayri resmi kuruluşlar tarafından oluşturulmakta ve devlet ise bu mekanizmaların işleyişi için kural koyucu bir işleve sahip olarak politikalar geliştirmektedir. İşte bu noktada resmi veya gayri resmi kuruluşlar tarafından ihtiyaç sahibi bireylere devlet bütçesinden yapılan yardımlara “sosyal yardımlar” denmektedir (Tuncay, 2005, Akt: Çetinkaya, 2012: 5).

Sosyal yardım kavramı en genel anlamıyla ihtiyaç sahibi olan bireylere belirli sınırlar içerisinde maddi veya maddi olmayan özellikte yapılan aynı veya nakdi yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Sosyal yardımların tarihsel gelişimine bakıldığında gerek ülkemizde gerekse dünyada özellikle 1980’lerden sonra önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Çünkü 1980’lerden sonra küreselleşme ve yeni-liberal düşünce tüm dünyaya yansımakta ve bu yansımaya ile “bırakınız yapsınlar” anlayışı ve buna uygun olarak piyasanın kar etme isteği sonucunda bireylerin muhtaçlık durumlarının arttığı ve böylece sosyal yardımlara daha fazla ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Bu durumu desteleyecek verilere bakıldığında gerçekten de dünyada günlük bir doların altında çalışan insan sayısının bir milyardan üzerinde olduğu ve günlük iki dolarla geçimini sağlayan insanların sayısının ise üç milyar civarında olduğu görülmektedir (Taşçı, 2008: 128).

Sosyal yardım kavramı diğer bir ifadeyle; yoksul olan ve bu durumdan kurtulma şansına sahip olan birey veya grupların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları maddi veya manevi unsurların sağlanması için yapılan uygulamalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu uygulamalar gerek kamu gerek sivil toplum kuruluşları gerekse özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Şentürk, 2014: 287).

Devlet Planlama Teşkilatına göre ise sosyal yardım; “yerel ölçüler içerisinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirmek amacını taşıyan parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı” olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001, s. 51).

Yukarıda da görüldüğü gibi sosyal yardım kavramına ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal yardımların genel özelliklerini sıralamak

mümkün olabilmektedir. Bu özellikler şunlardır (Akt: İncedal, 2018: 17; Akt: Tunç, 2013: 57, Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018: 600):

- Sosyal yardımlar herhangi bir statüye bağlı olmaksızın, belli kurallara uygun olarak kendine özgü usul ve bütçeye sahip olmaktadır.
- Sosyal yardımların belirli bir hedef kitlesi bulunmaktadır. Bu hedef kitle yoksul bireylerden ve hane halkından meydana gelmektedir.
- Sosyal yardımların bütçe açısından sürdürülebilir olması gerekmektedir.
- Sosyal yardımlar karşılıksız bir şekilde yapılmaktadır.
- Sosyal yardım sistemine katılımda herhangi bir zorunluluk söz konusu olmamaktadır.
- Sosyal yardımlar, ihtiyaç sahibi bireylere ayni veya nakdi şekillerde yapılabileceği gibi farklı faaliyetleri de sunabilmektedir.
- Sosyal yardım uygulamaları devletlerin buldukları coğrafi alanlara ve hatta kültürlerimize göre farklılık göstermektedir.
- Sosyal yardımlar, temelde sosyal güvenlik hizmetlerinin uygulanması için kullanılan bir yöntem olmaktadır.
- Sosyal yardımlar, sosyal hizmetler kapsamında bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Finansman prim esasına dayalı olduğu için faydalanan bireylerin herhangi bir katkısı söz konusu olmamaktadır.
- Sosyal yardımlar, bireylerin mevcut koşullarını iyileştirerek onları yoksulluktan kurtarma amacına sahip olmaktadır.
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir unsuru olmaktadır. Ayrıca çoğu durumda sosyal hizmet uygulamaları ile birlikte kullanılmaktadır.

Sonuç itibariyle ilgili literatür incelendiğinde sosyal yardımların; çoğunlukla karşılıksız bir biçimde yoksul ve muhtaç olan bireylere yapıldığı, sosyal politikanın bir alanı olduğu ve tek taraflı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bireylerin yardımlardan yararlanabilmeleri için herhangi bir katkı payı, prim veya benzeri bir ödenek vermelerine ihtiyaç duyulmamaktadır. Prim karşılığında sağlanan sosyal güvenlik sistemleriyle birlikte sosyal yardımlar toplumda yer alan bireylerin sosyal korumalarını sağlamak amacıyla işlev görmektedir. Kamu kaynakları yoluyla finanse edilen sosyal yardımlar devlet tarafından sağlanmaktadır. Bu sebeple toplumun farklı kesimlerinde yer alan bireyler arasındaki kaynak

transferi ve gelirin yeniden dağılımı dar gelirli bireylerin lehine gerçekleştirilmektedir (Bolat, 2016: 7-8).

Sosyal yardım kavramından sonra ele alınması gereken bir diğer husus sosyal yardım türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluğun karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması ve yoksul olan bireylerin farklı gereksinimlerinin bulunması nedeniyle sosyal yardım türlerinin farklılık gösterdiği bilinmektedir. Bu uygulamaların, ülkenin sosyal politika yapılarıyla uyumlu olması ve uygulanacak kesimin özelliklerinin dikkate alınarak hazırlanması büyük öneme sahip olmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan sosyal yardımların genel itibariyle üç temel türü olduğu bilinmektedir. Bunlar genel yardımlar, kategorik yardımlar ve şartlı veya parasal yardımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekindal, 2018: 343):

Genel yardımlar; herhangi bir statüye bakılmaksızın belirli bir gelir düzeyi altında bulunan her bireye verilen yardımlar olmaktadır.

Kategorik yardımlar; belirli bir gelirin altında bulunan özel gruplara verilen yardımlar olmaktadır.

Şartlı veya parasal yardımlar; ise konut, istihdam, eğitim gibi parasal olmayan veya koşullu olan yardımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seyyar' a (2006) göre sosyal yardımlar, sosyal koruma sisteminin bir parçası olarak meydana gelmektedir. Tüm sosyal koruma programlarında olduğu gibi sosyal yardımlarında temel amacı “yoksullukla mücadele” etmektir. Ayrıca sosyal refah sistemi noktasında birey, aile, grup ve toplumların değişen koşullar sonucunda karşı karşıya kaldıkları sosyal sorunların ortadan kaldırılması da sosyal yardımların bir diğer amacı arasında yer almaktadır. İlgili literatür incelendiğinde Coşkun ve Güneş (2008) ise sosyal yardımların temelde iki amaca sahip olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi olarak sosyal yardımlar herhangi bir gelir kaynağına sahip olmayan ve sosyo-ekonomik açıdan risk altında bulunan bireyleri korumak olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu amaç doğrultusunda bir sorun meydana gelmekte ve bu sorun da asgari gelir düzeyinin net olmaması olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple yardımlar ülkelerin yoksulluk tanımlarına ve mali imkanlarına göre farklılık arz etmektedir. İkinci amaç ise sosyal marjinalleşme ve dışlanmaya engel olmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı yoksulluk kavramına oranla daha karmaşık bir yapıya sahip olmakta ve bireylerin tüm yaşamlarını etkilemektedir. Bu sebeple

özellikle sosyal yardımların bu ikinci amacıyla ilişkili olan tüm unsurlar bireyler tarafından araştırılmaktadır (Akt: Etçi, 2012: 9-10).

Sosyal yardım anlayışıyla yapılan hizmetler yoksulluk ve yoksullukla alakalı bir bakış açısına ve uygulamasına sahip olmaktadır. Bu özelliğiyle ise sosyal güvenlik anlayışı ile ters düşmektedir. Sosyal yardım, yaşamlarını devam ettirmekte zorluk yaşayan bireylere ve onların bakmakla yükümlü oldukları kişilere yönelik olarak yapılmakta ve bireyler kendi kendilerine yeterli hale gelene kadar devam etmektedir. Bu yardımlar sosyal hizmet mesleki müdahalesi ile birlikte, kamu kurum ve kuruluşları tarafından karşılıksız olarak ayni veya nakdi şekilde gerçekleştirilmektedir. Bireylerin sosyal yardımlardan yararlanabilmeleri için “*yeterli geçim kaynaklarına sahip olmama durumu*” içerisinde olmaları gerekmektedir. Ancak sosyal hizmetler ile kıyaslandığında bu durum bir farklılık olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bireylerin sosyal hizmetlerden yararlanabilmesi için (sosyal yardım alanı hariç) böyle bir koşula ihtiyaç duyulmamaktadır. Her ne kadar aralarında bir farklılık söz konusu olsa da hem sosyal yardımın hem de sosyal hizmetlerin iç içe olduğu durumlarda bulunmaktadır. Sonuç itibarıyla sosyal hizmetler, sosyal yardım alanını da içine alarak büyük bir hizmet alanını kapsamakta, sosyal yardımlar ise hem sosyal güvenliğin bir yöntemi hem de sosyal hizmetin bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (DPT, 2001: 2).

Çalışma kapsamında yoksullukla mücadelede bir sosyal hizmet aracı olarak kullanılan sosyal yardım uygulamaları ele alınmaktadır. Bu mücadelede elbette birçok alanda olduğu hem olumlu hem de olumsuz birtakım süreçlerin var olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar sosyal yardımların bireylerde bağımlılık yaratması, onları tembelliğe itmesi ve istismara açık olması yönüyle sosyal yardım sistemini eleştirmekte (Kesgin, 2013; Taşçı, 2010; Daşlı, 2015; Çengelci, 1985) bazı araştırmacılar ise boşlukları doldurması ve bireylere psiko-sosyal fayda sağlamasıyla nedeniyle sistemin devam ettirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Güven, 2001; Taşçı, 2010; İkizoğlu, 2000; Sözer, 2004). Çalışma kapsamında yoksulluk ve sosyal yardım kavramlarına değinildikten sonra sosyal yardım sistemine yönelik yapılan eleştirilere yer verilmektedir.

2.1. Sosyal Yardımların Olumsuz Yanları

Sosyal yardım sistemi, yardım sağlayıcılar ve yardım alıcılar tarafından çeşitli noktalarda eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, yardımların kişileri tembelliğe ve bağımlılığa itmesine, kişileri iş gücü piyasasının dışında bırakmasına odaklandığı gibi yardımların kişiyi potansiyel bir oy aracı hâline getirdiğine ve insan onurunu zedeleyici bir yapıya sahip

olduğuna odaklanır. Ayrıca çeşitli siyaset biçimlerini benimseyenler teorik olarak eleştirirler sunarlar. Liberaller bireyci bir bakışla piyasa eksenli bir görüş ile sosyal yardımlara olumsuz anlam yüklerken, sosyal demokratlar ise sosyal yardımların siyasilerin ve idarecilerin tekeline bırakılmalarına, zamana ve mekâna göre değişiklik göstermesine olumsuz görüş bildirmektedir (Kesgin, 2013: 43).

2.1.1. Sosyal Yardım Almanın Bireyleri Tembelleğe İtmesi ve Bireylerde Yardıma Bağımlılık Yaratması

Sosyal yardım sisteminin olumsuz yönde değerlendirenlerin temel savlarından biri, bu yardıma ulaşan kişilerin tembellik eğilimi göstereceği ve kişilerin iş gücüne katılma girişimlerinin önünde set oluşturacağıdır. Örneğin; Adam Smith'e göre, "muhtaç durumda olanlara yönelik olarak yapılan yardımların hiçbir yararı yoktur, çünkü yardım alanlar tembelleğe alışmaktadırlar" (Taşçı, 2010: 53). Bunlara paralel olarak kişide yardıma bağımlılık oluşacağı iddiası da sosyal politika alanında çalışan uzmanlarca ileri sürülmektedir. İngiltere'de 1795 yılında Speenhamland Sistemi (Berkshire Bread Act) ve onu izleyen dönemde uygulamaya konulan 1834 Yoksullar Yasası Reformu (Polanyi, 2005, Akt: Daşlı, 2015) gibi asgari geçim yardımı sistemleri, yoksulları çalışma hayatının dışına ittiği gerekçesiyle uygulamadan kaldırılmıştır. Yoksulların yaşam standartlarını geliştirmeyi amaçlayan yasalar, Polanyi'nin "bir kere yardım alan hep yardım alır" şeklinde öne sürdüğü üzere "yoksul yasasının kötü uygulanışı ile yardımına koştuğu insanların felaketine yol açmakta"dır (Polanyi, 2005: 129-130, Akt: Daşlı, 2015).

Benzer bir örnek, Drucker (2000: 70-71, Akt: Daşlı, 2015) tarafından ABD'de Afro-Amerikan nüfusa yapılan sosyal yardımlar özelinde dile getirilmiştir. Sosyal yardımların güç kazandırmak yerine güç kaybettiği, kişileri daha yoksul ve çaresiz konumlara ittiği sıklıkla dile getirilmiştir. Bunların dışında çoğu liberal politikacı, sosyal yardımlara, yardım alan bireyin, yapılan yardımı sürekli bir gelir olarak göreceği sebebiyle karşı çıkar. Onlara göre bu yardımların işlevinin kişiyi iş gücü piyasası dışına itme, bireyin çalışmak isteğini azaltmaya dönüşme ihtimali vardır ve bu durum dolaylı olarak işçi ücretlerine ve emek piyasasına yansarak toplumun daha yüksek bir oranda yoksullaşma riskini oluşturabilir.

2.1.2. Sosyal Yardımların İstismar Edilmeye Açık Oluşu

Sosyal yardım sistemi eleştirilirken, bu yardımların istismara açık olduğu ve böylece işlevini yerine getiremeyeceği üzerine sıklıkla durulur. Muhtaç kişilerin "acil" ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlayan sosyal yardımlar, yardımı haksız yere talep edenlerce ya da mükerrer

yardım alanlar tarafınca istismar edilebilmektedir. Bir kez sosyal yardım alan bireyin, artık ihtiyacı kalmasa ya da ihtiyaçlarını karşılayabilecek potansiyele erişmiş de olsa tekrardan yardım almak için girişimlerde bulunacağı düşünülmektedir (Kesgin, 2013: 79). Faruk Taşçı (2010: 54)' ya göre de ihtiyaç sahibi olmayan insanların yardım talep etmesi ya da farklı kurumlardan ayrı ayrı yardım alan bireylerin varlığı sosyal yardımlar açısından tereddüt uyandırmaktadır.

Küçük yerleşim birimlerinde nüfusun az olması ve tanıdıklık ilişkilerinin daha güçlü olması sebebiyle, istismar edilen sosyal yardımların fark edilmesi kolay da olsa; büyük yerleşim yerlerinde ve kentlerde istismar edilen yardımı tespit etmek güçleşmektedir (Çengelci, 1985: 58). Bu durum sosyal yardımların kime, nasıl yapılacağı ya da nasıl bir strateji izlenerek sağlanacağı konusunda tartışmalara yol açmaktadır.

Sonuç olarak; olumsuz yanları sebebiyle sosyal yardımların yapılmaması gerektiğini öne süren görüşler birbiriyle ilintili iki farklı noktaya odaklanmaktadır. Bu görüşler, kişilerin psikolojik ihtiyaçlarından ve eğilimlerinden beslenmekte ve sosyal yardımlara psiko-sosyal bir çerçeveden yaklaşmaktadır. Kişilerin sosyal yardıma bağımlı hâle gelmesi ya da sosyal yardımları tekrar tekrar talep ederek istismar etmesi, insanların tembelleşeceği, sosyal yardımlar sebebiyle çalışmak istemeyeceği ve ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayacak bir kapasiteye sahip olmaktan çok dışarıdan yardım alarak temin etmek isteyeceği savları üzerine kuruludur.

2.2. Sosyal Yardımların Olumlu Yanları

Sosyal yardımların olumlu bulunan tarafları, bu yardımların sosyal sigorta içindeki boşlukları tamamlıyor oluşuna ve bu yardımların karşıladıkları maddi ihtiyaçların haricinde kişilerdeki psikolojik iyilik hâlinin sağlanmasındaki rolüne odaklanır.

2.2.1. Sosyal Yardımların Boşlukları Tamamlayıcı Olması

Sosyal yardımın olumlu yönlerine değinen çalışmalar, bu yardımların devreye girmesiyle sosyal güvenlik yöntemlerinin açıklarını kapatıcı bir işleve sahip olmasına değinir. Böylece, sosyal yardımın, “sosyal sigorta içinde oluşabilecek olan problemlerden kaynaklanan boşlukları tamamlaması ve doldurması” mümkün olmaktadır (Çengelci, 1985: 34-38). Sosyal yardımın bu niteliği, mevcut sosyal güvenlik sisteminin gelişmesine ve açıklarının kapatılmasına imkân sağlamaktadır (Güven, 2001: 148). Ayrıca, bu durum kişinin sosyal sigortadan başka bir koruyucu sisteme dâhil olmaması durumunda, devletin

devreye girerek kişinin ihtiyaçlarını doğrudan karşılaması anlamına gelmektedir. Örneğin; sosyal yardımın devreye girmesi için sırayla kişinin sosyal güvenlik sisteminde dâhil olup olmadığı; işsizlik sigortasından faydalanıp faydalanamayacağı ve sonunda kendisine işsizlik yardımı sağlanıp sağlanamayacağı incelenir. Böylece, sosyal yardım bu sayılanları tamamlayıcı niteliklere sahiptir (ASAGM, 2010: 47, Akt: Taşçı, 2010: 51).

2.2.2. Psiko-Sosyal Faydaları ve Diğer Olumlu Yönleri

Sosyal yardımların olumlu bulunan bir diğer yanı kişilerin psikososyal iyilik hâllerine sağladığı katkılardır. Sosyal yardıma erişebilen kişi, kısa süreli de olsa “muhtaçlık” ve “yoksulluk” durumundan kurtulma imkânına sahip olabilir (İkizoğlu, 2000: 29). Diğer bir yandan bu “kurtulma” hissi, muhtaç durumdaki kişilere iş buluncaya ve kendi kendilerine yeter hâle gelinceye kadar geçen süreçte onların kendilerine ya da çevreye zarar verici durumlara girmelerinin ya da suça sürüklenmelerinin önünde bir engel oluşturabilir. Sosyal yardımlar sayesinde suç işlemeye meyilli birçok insan suç işlemeyen hayatını devam ettirmeye çalışmaktadır. Sosyal yardımlar, zaman zaman “madde ve alkol bağımlılarına”, “hırsızlar” a yapıldığı için eleştiriliyor dâhi olsa, suça meyilli bu kesimlerin başkalarına zarar vermeleri ancak sosyal yardımlar vasıtasıyla önlenmektedir (İkizoğlu, 2000: 32).

Sosyal yardımlara olumlu yaklaşan görüşler, nedenlerini, sosyo-ekonomik gerekçelere dayanarak oluşturmaktadırlar. Sonuç olarak, sosyal yardımlara olumlu bakış açısıyla yaklaşanların temel argümanları, sosyal yardımların sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları doldurucu işlevinden beslenmektedir. Sosyal yardımın bu “tamamlayıcı” nitelikteki rolü (sosyal hizmet ile) “ağ altında ağ” tabiri ile de ifade edilmektedir (Sözer, 2004: 476). Buna ek olarak, sosyal yardımların kişilerin psikolojik durumuna katkıları ve kişileri suça sürüklenmekten koruyacağı görüşleri de öne sürülmektedir (Taşçı, 2008).

Bu olumlu görüşlerin yanında sosyal yardım yapmanın insanlıkla, toplum üyesi olmakla ve devlet olmakla ilgili olduğu ve tüm bunların bir sonucu olarak yapılması gerektiğine dair görüşler de vardır.

3. Sosyal Yardımın Gerekliliğe Dair Yaklaşımlar

Bu bölümde sosyal yardımların neden gerekli olduğunu açıklayan yaklaşımlara yer verilecektir. Bu yaklaşımlar insani yaklaşım, toplum odaklı yaklaşım, devlet odaklı yaklaşım ve birlik yaklaşımı olarak sıralanabilir.

3.1. İnsani Yaklaşım

Sosyal yardımın yasal bir zemine oturmasının en önemli sebebi, bu yardımın insani yönüyle ilgilidir. Tarihsel açıdan bakıldığında “insana insan olduğu için” değer verilmesi görüşünün Sanayi Devrimi ile ağırlık kazandığı ve takip eden dönemde sosyal yardımların insani temelde ele alınmasının yoğunlaştığı görülmektedir (Altan, 2004: 99). Bununla birlikte bu yaklaşım, yardımın ancak “kişinin kendine yardım etmesine yardım etmek” esası ile gerçekleşeceğini benimsemekte ve bir bakıma kişinin potansiyelini ortaya çıkarmayı temel olarak görmektedir (Friedlander, 1965: 2).

3.2. Toplum Odaklı Yaklaşım

Toplum odaklı yaklaşım, sosyal yardıma muhtaç olanların mevcut durumlarının “kendilerinin mi yoksa toplumun mu ürünü” olduğu üzerine odaklanmaktadır. Bu anlayışta toplumsal sistem kaynaklı bir yoksulluğun olduğu düşünülür ve toplum buna çözüm bulmakla mükelleftir. Eğer toplumlar bu duruma bir çözüm bulamazsa, bunun sonuçları büyük olumsuzluklara dönüşebilmekte ve daha büyük yaptırımlar gerekebilmektedir. Suça yönelmek bu olumsuzluklardan biri olarak ele alınabilir. Örneğin; “İngiltere’de ekonomik durumu kötü olan maden işçilerinin yaşadığı 5 bölgede yapılan bir araştırmaya göre, yetişkin nüfusun %63’ü, genç nüfusun %70’inin suça yöneldiği saptanmıştır” (Türkcan, 2003: 18).

3.3. Devlet Endeksli Yaklaşım

Sosyal yardımın neden yapılması gerektiğini açıklayan yaklaşımlardan bir tanesi de devlet endeksli yaklaşımdır. Buna göre, kişinin kendisini ezen tüm koşullardan kurtulması, ancak sosyal yardımların devlet tarafından bir “görev” gibi benimsenmesiyle mümkün olmaktadır (Kocaoğlu, 1998: 1069). Sosyal yardıma muhtaç olan kişi, ezilen bir koşulda olmanın yanında, tam manasıyla da özgür değildir. Çünkü ekonomik anlamda bir bağımlılığı söz konusudur. Bu açıdan, devletin sosyal yardıma muhtaç olana karşı yaklaşımının, “koruyucu” ve “kurtarıcı” bir halde olması beklenmekte ve gerekmektedir. Hatta sosyal yardım sağlamada devlet, en iyi araç olarak değerlendirilmektedir (Midgley ve Tang, 2002: 59, Akt: Taşçı, 2008).

3.4. Birlik Yaklaşımı

Bu yaklaşımda insani, toplumsal ve devlet merkezli yaklaşımlar birleştirilmeye çalışılmış, sosyal yardımların bazı durumlarda bireylerin, bazı durumlarda toplumların, bazı durumlarda da devletin desteğiyle olabileceği görüşü öne sürülmüştür. Bazı durumlarda devletin sosyal yardım alanında pasif olması sonrasında dahi, toplumun bu boşluğu

doldurarak muhtaç durumda olanları elinden geldiği ölçüde koruması beklenmektedir (Yazgan, 1977: 73, Akt: Taşçı, 2008). Bu görüş, bir toplumda başarının hem sosyal yardım alanların hem de verenlerin bilgi, beceri ve davranış yönünden gelişmeleri ile mümkün olabileceğini de ileri sürmektedir (Altan, 2004: 278).

4. Değerlendirme

20. yüzyılın başlarında yoksulluğun tanımı kişilerin temel ihtiyaçlarını gideremeyecek düzeyde olmaları olarak ifade edilirken günümüze gelindiğinde ise yoksulluk kişilerin yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını değil aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarını da istenilen düzeyde karşılayamaması durumu olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal yapı ile birlikte insanın duygu ve düşüncelerinin değişmesi yukarıda da bahsedildiği gibi farklı yoksulluk tanımlamalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Dünya Bankası'nın 1990 yılında yayınlanmış olduğu Kalkınma Raporu'nda yoksulluk kavramı incelenmiş ve böylece yoksulluk kavramı ilgili literatürler tarafından da sıklıkla ele alınmaya başlamıştır. Yoksulluğun kadın, yaşlı, çocuk, engelli gibi pek çok grubu etkilemesi sonucunda ise etkisinin en aza indirgenmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlar birtakım çalışmalar yürütmektedir. Bahsedilen bu çalışmaların yanı sıra pek çok meslek alanı da yoksulluğun tanımlanması, nedenlerinin ortaya konulması, çözümlerin üretilmesi gibi amaçlarla faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu meslek alanlarının başında da “sosyal hizmet” gelmektedir (Can, 2013: 7-8).

Sosyal hizmet uygulamalı bir meslektir ve mesleki uygulamalarında ise sosyal kaynakları kullanmaktadır. Mesleği icra eden sosyal hizmet uzmanları temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken bireyler için arabuluculuk rolü üstlenmekte ve kaynaklarla bireyler arasında bağlantı kurmaktadır. Bu bağlantının en iyi şekilde gerçekleşmesi için de sosyal hizmet uzmanlarının mevcut kaynakları çok iyi tanınması gerekmektedir (Friedlander 1965: 222; Pincus ve Minahan 1977: 9, Akt: Yıldırım, Baydur ve Uçan, 2018: 311). Var olan mevcut kaynaklardan birini ise sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Sosyal yardımlar “geçinme güçlüğü içinde olan” ve “toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin”, güvence altına alınması amacıyla yapılan yardımlar olarak ifade edilmektedir (Kaya, 2009: 26).

Sosyal yardımların, yapısı gereği sosyal hizmet anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği aşikârdır. Amacı bireylerin problem çözme, başa çıkma

becerilerini geliştirme, dezavantajlı grupları güçlendirme, bireyleri kaynaklarla buluşturma, sosyal politikanın ve sosyal adaletin geliştirilmesine katkı sağlamak (Truel, 2019) olan sosyal hizmet sistemi, sosyal yardımlarla belli noktalarda buluşmaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmetin amaçlarından birinin sosyal politikayı geliştirmek olduğu iddia edilebilir. Sosyal politika araçlarından biri ise sosyal yardımları ihtiyaç durumunda olan kişilere ulaştırmaktır. Sosyal politika yaklaşımı kapsamında sosyal hizmetler Sargutan (2006: 60) tarafından:

“Sosyal güvenceyi sağlamak adına sosyal güvenlik dışında kalan bireylere toplumsal destek sağlamayı amaç edinen, sosyo-ekonomik yetersizliklerden olumsuz olarak etkilenmiş gruplar ile (yoksullar, işsizler vd.), yapısal ve risk grubunda bulunan bireylerin ve ailelerin (engelliler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar, hasta ve güçsüzler, kimsesizler); birbirlerine, çevrelerine ve topluma uyum sağlayarak, insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesinin altında yaşamalarını önlemek ve ülke şartlarında daha yüksek bir yaşam seviyesine ulaşmalarını sağlamak için, devlet tarafından sunulan, bakım, tedavi, barınma, beslenme, dinlenme, eğitim, destekleyici hizmetler (sosyal yardımlar) gibi sosyal barışın kaynağı olan, toplumsal dayanışmayı ve içermeyi sağlayacak kamu hizmetleri” olarak tanımlanmıştır.

Türkiye’de de sosyal güvenlik sistemi dışında kalan ve yoksul bireylere yönelik desteklerin en başında sosyal yardımlar gelmektedir. Sosyal yardımların, sosyal hizmetin odağını değiştirdiğini ve sosyal hizmetin tek gerçekleşme biçimi hâline geldiğine yönelik iddialar mevcuttur. Uzun vadedeki sonuçları gözetildiğinde sosyal yardımların elbette eleştirilebilecek yanları bulunmaktadır. Fakat iç ve dış göçlerin ortaya çıkardığı yüksek sayıda hassas grubun Türkiye’deki varlığına ek olarak; “gelişmekte olan” şeklinde tanımlanan, sigortasız çalıştırılmanın yaygın ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bir ülkede çok katmanlı bir yoksul kesim bulunmaktadır. Bu kesimlerin muhtaçlık ve incinebilirlik durumları, toplumsal cinsiyet; göçmenlik, yerinden edilme; engellilik gibi durumların *kesişimselliği*³ ile çok boyutlu hâle gelmektedir. Bu kesimlerin acil ihtiyaçlarının yok sayılması sosyal hizmet anlayışına terstir. Bu kesimin mevcut sistemde varlıklarını sürdürebilmeleri için bu yardımlar gereklidir.

³ Kesişimsellik [intersectionality] yaklaşımı baskı altında ya da ayrıcalıklı olma durumunu oluşturan iki ya da daha fazla sosyal yapının nasıl kesişerek kişinin sosyal durumunu ve deneyimlerini şekillendirdiğini ele alır” (Battle-Walters, 2004). Böylece, kesişimsellik yaklaşımı, mevcut eşitsizlikleri, dezavantajlı olma ya da ayrımcılığa uğrama durumlarını incelemek için faydalı bir teorik yaklaşımdır (Browne ve Misra 2003).

Sosyal yardım stratejilerine dair yeni bir model geliştirmek bu çalışmanın sınırlarını aşsa dahi, konu ile ilgili geçmiş çalışmalardan beslenen birkaç fikir öne sürülebilir. Örneğin; temel gelir desteği bu bağlamda değerlendirilebilir. Temel gelir kavramı bir toplumda yaşayan herkese çalışma hayatında olsun olmasın, sadece o toplumda yaşadığı için şartsız olarak sağlanan düzenli bir nakit gelir olarak tanımlanabilir (Buğra ve Keyder, 2016: 7). Temel gelir kavramı literatürde vatandaşlık geliri olarak da geçse de mülteciler, sığınmacılar ve diğer göçmenleri kapsamı yüksek derecede önemlidir. “Küresel rekabet, teknolojik gelişme, tarımın hızla çözülüşü, aile yapısındaki değişimler ve kadınların giderek daha yaygın bir şekilde çalışma hayatına katılmaları, yaşlanan nüfus gibi bir dizi yapısal nitelikli gelişme, her yerde sosyal politikanın yeni bir yaklaşımla ele alınmasını, yoksullukla mücadelede etkin ve insani yaklaşımlar geliştirmek için emek piyasasına değil sosyal haklara vurgu yapmayı gerektirmektedir.” (Buğra ve Keyder, 2016: 10). Ekonomik durumu itibarıyla Türkiye’ye benzer olan Portekiz’de uygulanan temel gelir desteği sosyal sigorta emeklilik ücretinin altında bir miktardadır ve bu desteğin en yoksul kesimin durumunu iyileştirmekte etkili olduğu ve yoksullukla mücadelede hiç küçümsemeyecek bir adım olduğu görülmüştür (Bruto da Costa, 2003 Akt: Buğra ve Sınmazdenir, 2006: 97). Temel amaç toplumda yer alan tüm bireyleri yoksulluk sınırının üstüne taşımak olsa da açlık tehlikesi gibi kabul edilemez durumları, düzensiz ve belirsiz geliri engellediği için de oldukça önemlidir. Temel gelir desteğinin tembelliğe teşvik edebileceği düşüncesi desteğin miktarıyla ilgilidir. Doğal olarak sosyal güvencesi olan bir işte çalışmayı reddetmeyi teşvik edebilecek kadar yüksek olmamalıdır (Buğra ve Sınmazdenir, 2006: 97). Nakit transferleri, sosyal koruma alanının önemli parçalarından biridir ve yoksul bireylerin kazanımlarının geliştirilmesi için düşük, orta hatta yüksek gelirli ülkelerde bile ilgi çekmektedir. Nakit transferlerinin, eğitim, sağlığa erişim, erken çocukluk gelişimi, yoksulluk, eşitsizlik, kadının güçlendirilmesi üzerine etkileri mevcuttur (Baird vd. 2018: 1).

Türkiye bağlamında, sosyal yardıma getirilen olumsuz eleştirilerin üzerinde durduğu “tembelliğe itme”, “iş gücü piyasası dışına çıkarma” gibi noktalar göz önünde bulundurulduğunda, bireysel ve toplumsal refah sağlanması, emek sömürsünün engellenmesi ve hakkaniyetli bir toplum oluşturulabilmesi adına kişinin adil bir çalışma hayatına katılmasını destekleyecek bir temel gelir desteği programı tasarlanabilir. Bu şekilde, kişinin temel ihtiyaçları giderilirken, uzun vadeli ihtiyaçlarının giderilmesine ve kişinin kendi kendine yetecek hâle gelmesine yönelik müdahaleler de gerçekleştirilmiş

olacak, yardımların amaçtan ziyade sadece bir araç olarak kullanılmasını kabul eden ideal sosyal hizmet düşüncesi gerçekleşmiş olacaktır.

Kaynakça

- Adaman, F.ve Keyder, Ç. (2005). Türkiye’de büyük kentlerin gecekondulu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma, Avrupa komisyonu, sosyal dışlanma ile mücadelede mahalli topluluk eylem programı 2002-2006 raporu, İnternet Adresi: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf Erişim Tarihi: 12.08.2020.
- Akkaya, Z. (1966). Atatürk, sosyal hizmet ve toplum kalkınması. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(3), 20-23.
- Aksu, Ö. A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. (Ed. Aktan, C.C) HAK-İş Konfederasyonu.
- Alcock, M.M. ve Rowlingson, K. (2011). *Sosyal Politika, Kuramlar ve Uygulamalar*. Siyasal Kitabevi, 399-540.
- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altuğ, F. (2010). Arafta kalmışlık olarak yoksulluk: Latife Tekin’in Minor edebiyatı. *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, 6(33), 79-82.
- ASAGM – Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Alanlarının Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması*. Sadık Güneş (Yay. Haz.), ASAGM Yayınları.
- Aydın, M. ve Çakmak, E. (2017). Sosyal Devletin Temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 11-19.
- Baird, Mckenze ve Özler. (2018). The effects of cash transfers on adult labor market outcomes. *GLM/LIC Synthesis Paper*. No:9.
- Battle-Walters, K. (2004). Sheila’s shop: Working-class African American women talk about life, love, race, and hair. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Bolat, Ö. (2016). Sosyal yardım istihdam bağlantısı kapsamında ülke uygulamalarının incelenmesi ve İŞKUR için öneriler. *Uzmanlık Tezi*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, 7-8.
- Browne, Irene ve Joya Misra. (2003). The intersection of gender and race in the labor market. *Annual Review of Sociology* Vol. 29, 487-513.
- Buğra, A. ve Keyder Ç. (2016). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul, İletişim Yayınları, 7-17.
- Buğra, A.ve Sınmazdenir, N. T. (2016). *Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkili Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği, İçinde: Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul, İletişim Yayınları, 85-115.
- Can, Y. (2013). Sosyal hizmetler ve yoksulluk. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 21-22 Şubat 2013, Trakya.
- Cohen, D. (1997). *Dünyanın Zenginliği, Ulusların Fakirliği* (Çev. Dilek Hattatoğlu, 2000), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Çengelci, E. (1985). Türkiye’de sosyal yardımlar: bir model geliştirme denemesi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Çetinkaya, Ş. (2012). Türkiye’de sosyal yardımlaşma müessesesi: durum analizi, sorunlar ve çözüm önerileri. *Doktora Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Daşlı, Y. (2015). Sosyal yardımların sorun alanı: muhtaçlık tespiti. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(39), 135-154.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayınları: Ankara.
- Drucker, F. P. (2000). *Yeni Gerçekler*. (Çev.: Birtane Karanakçı). Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Duyan, V., Sayar, Ö.Ö. ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, 29.
- Ersöz, H.Y. (2007). *Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, İstanbul, İTO Yayınları.
- Etçi, H. (2012). Sosyal yardımların politik nitelik kazanması (2002-2011 Türkiye örneğinde). *Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Friedlander, Walter A. (1965). *Sosyal Hizmetin Genel İlkeleri, Sosyal Hizmetlerin Kavram ve Metodları*, Ed. Walter A. Friedlander, Çev. Elkin Besin, Ankara, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yay. 1-12.
- Günel, P. (2009). Avrupa Birliği’nin sosyal politikası çerçevesinde Güney Avrupa sosyal devlet modeli ve Türkiye. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Güven, S. (2001). *Sosyal Politikanın Temelleri*, 3. Baskı. Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Güzel, B. ve Buz, S. (2019). “Yeşil” yoksulluk, çevresel adalet ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1052-1069.
- İkizoğlu, M. (2000). Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi: Ankara Mamak ilçesinde ampirik bir araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İncedal, S. (2013). Türkiye’de yoksulluğun boyutları: mücadele politikaları ve müdahale araçları. *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 21.
- İncedal, S. (2018). Türk sosyal yardım sisteminin hukuki ve kurumsal bakımdan değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karabulut, A. (2011). Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal yardımların tek merkezden yürütülebilirliği, *Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, E. (2009). Yoksullukla mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin sosyal yardım modeli. *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 12-13.
- Kesgin, B. (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*, İstanbul, Açılım Kitap.
- Kılıç, R. ve Çetinkaya Ş. (2012). Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım stratejileri ve bir model önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), İnternet sitesi: <http://dergipark.gov.tr/dpusbe/issue/4776/65797>, Erişim tarihi: 20.07.2020.
- Kocaoğlu, A. M. (1998). İnsan hakları çerçevesinde ekonomik ve sosyal hakların vazgeçilmez önemi. *Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı II*, S. 22, Temmuz-Ağustos, s. 1065-1074.
- Lundberg, Karl A. (t.y.). Sosyal yardım nedir? (Çev. Ülker Ergun), *Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(2), 6-7.
- Midgley, J. ve Kwong-Leung, T. (2002). Individualism, collectivism and marketization of social security: chile and china compared, *The Review of Policy Research*, 19(3), 58-84
- Öğülmüş, S. (2011). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. *Aile ve Toplum Dergisi*, Temmuz- Ağustos – Eylül, 2011, 83-96.
- Özdemir, S. (2007), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Polanyi, Karl. (2000). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri*. (Çev. Ayşe Buğra), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sargutan, A.E. (2006). *Sosyal Politika Bilimi*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Sözer, A. N. (2004). Yerel yönetimlerce yürütülen sosyal hizmetler. *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 1(2), 479-490.

- Şener, Ü. (2010). Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik, sosyal yardım mekanizmaları ve iş gücü politikaları. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), 2.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Genel Eğilimler*. İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. (2014). Türkiye’de kamunun ve STK’ların sosyal yardım uygulamaları: Yeni eğilimler ve ihtiyaçlar. *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 28. Sayı, 285-307.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü*. Ankara.
- Taşçı, F. (2008). Sosyal yardım yapma(ma) üzerine yaklaşımlar. *Kamu-İş*, 9 (4).
- Taşçı, F. (2008). Türkiye’nin kamusal sosyal yardım anlayışı (1980-2007) üzerine bir analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 55, 127-149.
- Taşçı, F. (2011). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*. Ankara, Nobel.
- Tekindal, M. (2018). Türkiye’de sosyal yardımların yapısal işlevsel yaklaşıma göre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335-362.
- Truel, R. (2019). Sosyal hizmet nedir. *International Federation of Social Workers*, 7.1.2019 İnternet Adresi: <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>, Erişim Tarihi: 05.07.2020.
- Tuncay, C. (1986). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul, Beta.
- Tunç, A. (2013). Türk kamu yönetiminde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının etkinliği: TRB1 bölgesinde bir araştırma. *Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Türkcan, R. (2003). Yerel yönetimlerde sosyal yardım hizmetleri. *Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi*, TODAİE), Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>, Erişim Tarihi: 04.11.2020.
- Yazgan, T. (1977). *Görüşler*. İstanbul, Kutsun Yay.
- Yıldırım, Ş., Baydur, H. ve Uçan, G. (2018). Yetişkinlerin sosyal hizmet mesleğini tanıma ve sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan yararlanma durumu: Manisa örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 309-324.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y. ve Güler, T. (2018). Sosyal yardım olgusu ve Türkiye’de şartlı sosyal yardım uygulamaları. *Ekev Akademi Dergisi*, 22(73), 595-612.